

Vanadis Battery Materials AB,
Myrgatan 3, 1 tr,
776 30 Hedemora
samrad@aurae.com

SAMRÅD HÄGGÅN K nr 1

Naturskyddsföreningen Jämtland-Härjedalen (nedan kallat Naturskyddsföreningen) har tagit del av samrådsunderlag inför ansökan om bearbetningskoncession för Projekt Häggån K nr 1 i Bergs kommun.

De kommentarer vi framför i denna skrivelse avser det som vi ser som väsentligheter inför upprättande av MKB i enlighet med minerallagens kap. 4 och miljöbalkens kap. 6. Föreningen har betydande åsikter utöver detta i händelse av att processen därefter går vidare. Vi avser att återkomma i sådana fall.

Betydande miljöpåverkan och transparens

Naturskyddsföreningen hävdar att det sökta projektet är av kategorien Betydande miljöpåverkan enligt Miljöbedömningsförordning (2017:966). Den översiktliga beskrivningen av det aktuella området är helt verklighetsfrånvärd. Att ha som utgångspunkt gällande koncessionsområdet:

..... och i dagsläget bedrivs ingen verksamhet där utöver den prospektering/det undersökningsarbete som bedrivs av bolaget. Den planerade verksamheten kommer att ta jungfrulig mark i anspråk..."

visar på en arrogans mot den kulturbygd detta är, där skog och mark varit grunden för människors uppehälle i hundratals år.

Efter avslutad malmbrytning, som enligt bolaget kan pågå hundra år, skriver man:

"När verksamheten avslutats kommer påverkade markområden att efterbehandlas i enlighet med den då gällande efterbehandlingsplanen. Efterbehandlingsåtgärderna kommer bland annat att omfatta avveckling av befintliga anläggningar, återfyllning samt täckning av dagbrottet samt återställning och anpassning av hela gruvområdet till omgivande natur."

Att bara påstå att det hundra meter djupa dagbrottet kan fyllas upp och återställas och anpassas till omgivande natur befäster bilden av att Aura Energy inte är ett bolag med erfarenhet av gruvbrytning. Fyndigheten är av den storleken så det handlar om gigantiska sår i naturen efter fortsatta beviljade bearbetningstillstånd.

Det är inte rimligt att bara föra en påverkansdiskussion utifrån det sökta projektet Häggån K nr 1, hela undersökningsområdet måste ingå som ett påverkansobjekt i olika grad. Vi avser vidare att senare påtala för Bergsstaten nödvändigheten att sammanväga detta med District Metals AB's Viken-projekt liksom de prospekteringsrättigheter som Andrew Hauscher (Bank of England) har. Att vår nuvarande minerallagstiftning tillämpar de små stegens tyranni anser vi vara icke rättssäkert.

Målsättningen med projektet Häggån K nr1 sägs vara:

- Projektet ska ha ett litet avtryck på miljön och ska under drift kontinuerligt efterbehandlas,
- Vattenkvaliteten ska inte påverkas utan vara i nivå med vad som kan anses vara naturligt, och
- Lokalsamhället samt Samebyn ska kunna dra nytta av ett framtida projekt.

För att kunna uppnå detta krävs, enligt projektägaren Aura energi, "ett samhällsengagemang, ett förhållningssätt till projektet som inkluderar transparent delning av miljöövervakningsdata och ett projekt som leds samt drivs av bolaget tillsammans med lokalsamhället". Det här en anmärkningsvärd formulering som bolaget måste utveckla:

- Bolaget, vilket måste avse Aura Energy, ska alltså driva och leda gruvbrytningen tillsammans med lokalsamhället?
- Ska delägarskap till bygden "delas ut"?
- Ska representanter från bygden sitta i bolagsledningen?

Vid samrådsmöte i Oviken 28 november utlovades fördjupat samrådsunderlag att presenteras på Auras hemsida i god tid före sista inlämningsdag för samrådsyttrande den 17 dec 2023. Bolaget svarar ej på e-postade frågor om detta. Då Naturskyddsföreningen i besked från Vanadis Battery Metal den 14 dec fått anstånd att lämna synpunkter senare kan vi komma att komplettera detta yttrande. Vanadis Battery Metals hemsida www.vanadisbm.com är parkerad och således obefintlig. Bolaget är enligt svenskt näringsgrensregister registrerat som verksamt inom utvinning av uran- eller toriummalm, dvs inom en bransch där de ej säger sig vara aktiva. I samrådsunderlaget står det "uran avses inte att utvinnas utan kommer stabiliseras i avfallet från anrikningen".

"Grön omställning" vs. överkonsumtion av metaller och nollalternativ

Projektet etiketteras "Grön omställning" vilket är enbart en marknadskommunikation. Sverige och Europa överkonsumerar naturresurser i förhållande till en hållbar utveckling. En hållbar metallhantering måste baseras på en mineralhierarki med följande trappstegsvisa moment.

- A. Minimera efterfrågan av metaller och andra mineral
- B. Återbruka material, produkter och komponenter som innehåller mineralresurser,
- C. Återvinn redan brutna mineral genom "urban mining" inkl gruv- och industrieponier,
- D. Tillämpa alternativa miljöanpassade metoder för utvinning
- E. Nybrytning av mineral kan därefter ske förutsatt strikt miljöprövning och uppföljningsprogram

Vanadin används idag till 80-90% vid stållegering, därutöver en idag växande marknad för stora balanserade flödesbatterier. Ståltillverkning i sig är ingen "grön åtgärd".

Vanadin produceras främst i Kina (55 procent), Sydafrika (22 procent) och Ryssland (19 procent). Hela EU:s efterfrågan, ca 100 000 ton årligen, tillgodoses genom import idag och vanadin är ett av mineralerna i CRMA. EU's strategi att minska importen och öka produktionen inom unionen måste främst ske genom att nyttja stegen B och C. Enligt SGU finns vanadin i stålproduktionens slaggrester motsvarande förekomst hälften av hela Europas behov av vanadin. LKAB har beräknat att kunna utvinna 6000 ton årligen ur egna slagghögar. Enligt samrådsunderlaget uppgår den indikerade mineraltillgången inom det planerade koncessionsområdet till 42 Mton vanadinpentoxid (V_2O_5).

En MKB ska redovisa nollalternativ, dvs att brytning inte sker i Häggån, och vilka alternativ som då finns.

En modern MKB

I Samrådsunderlaget daterat 2023-10-25 finns en tabell på sid 32 som visar innehållet i en kommande MKB:

Huvudrubriker	Underrubriker
Icke teknisk sammanfattning	
Administrativa uppgifter	
Inledning	Vad ansökan avser, Syfte och avgränsning Dialog med myndigheter och markägare, Berörda fastigheter
Sammanfattande verksamhetsbeskrivning	Brytning, Vattenhantering, Lastning och transport Anrikning, Hantering av utvinningsavfall
Alternativ	Motiv till vald plats, Alternativa brytmetoder
Lagstiftning	Allmänt, Miljö kvalitetsnormer
Plats- och områdesbeskrivning	Lokalisering, Topografi och omgivningar, Planförhållanden, Meteorologiska förhållanden, Luftkvalitet, Geologi och hydrogeologi, Ytvattenförhållanden, Naturmiljö och naturvärden, Kulturmiljö, Rekreation och friluftsliv, Infrastruktur och andra tekniska anläggningar, Bostäder och publika anläggningar, Totalförsvaret
Konsekvensbeskrivning	Mark och landskapsbild, Grundvattenförhållanden, Vattendrag och sjöar, Buller och vibrationer, Luft, Naturmiljö, Kulturmiljö, Samhällsekonomi, Miljörisker, Klimatförändringar
Efterbehandling	
Underlag till Natura 2000-ansökan (Om Natura 2000-tillstånd kommer sökas)	

Vi nyttjar den för att kommentera de moment som kräver särskild fördjupning.

Vad ansökan avser, syfte och avgränsning

MKB'n måste beröra samtliga de mineral som finns i fyndigheten. Frågan om uranets komplexitet vad gäller dammning, vattenföroreningar, bindning och återfyllning måste belysas på djupet utifrån vetenskaplig grund. Då politiska strömningar för närvarande finns om att undanröja uranbrytningsförbudet bör MKB'n behandla hur bolaget tänker kring uranets fissila egenskaper efter en lagändring av Miljöbalken 9 kap 6§.

Brytning – anrikning – hantering av utvinningsavfall

Projektet är presenterat som ett stort dagbrottsprojekt med pallbrytning som successivt ska återfyllas med uttaget icke nyttjat material. Ett anrikningsverk planeras och det är mycket viktigt att restprodukternas egenskaper och innehåll tydliggörs. En hel del metallrester kommer att finnas här med risker för succesiv urlakning efter det att den geologiska bindningen har brutits i anrikningen. Ett återfyllt dagbrott kommer, oavsett täckning, att genomsläppas av grundvatten. Mineraliseringen återfinns i alunskiffer vilket innebär speciella utmaningar. I Alunskifferutredningen SOU 2020:71 belyses detta. Den konkreta innebörden och de speciella riskerna vid planerad verksamhet i Oviken

måste belysas liksom att goda exempel från dagbrottsbrytning i alunskiffer redovisas och kritiskt bedömas.

Lastning och transport

Det är en mycket omfattande logistik kring gruvbrytning, både lokalt inom fabriksområdet och gods/material ut och in i området. Hur detta avses ske gällande tider, volymer, fordonstyper, vägar, täckning, dammbindning mm måste redovisas och vara anpassat utifrån den omgivning man avser verka inom. Allt detta kommer påtagligt att påverka livet "utanför gruvan".

Motiv till vald plats

Självklart är det mineraliseringens geografiska utbredning som styr lokaliseringen. Men Häggån-området och dess fyndighet är areellt stor och en plan hur ett potentiellt nyttjande av fyndighetens hela utbredning kan komma att ske bör redovisas i denna MKB.

Hydrogeologin, grund- och ytvattenförhållandena

En central miljöaspekt vid brytning i alunskiffer och speciellt i uranrika områden är vattnets rörlighet i yta och mark. Även vatten som används i processen är potent skadligt för närliggande recipienter. Närheten till Storsjön, ytvattentäkt, och privata brunnar i närheten löper risk att kontamineras.

Storsjöns vatten är klassat som "måttlig ekologisk status och ej god kemisk status", bla finns förhöjda PFAS-halter och inom vissa områden avråds från att äta fångad fisk. Vattenutbytestiden är ca 500 dygn i den del av Storsjön som ligger närmast tänkt gruva så läckageeffekter innebär förhöjda halter över tid.

Riskerna som är förknippade med en eventuell gruvetablering i området är att förorenat processvatten eller lakvatten rinner ut till Storsjön. Brytning av alunskiffer kan öka urlakningen av bland annat kadmium, molybden, bly och svavel förutom de mineral man har fokus mot. Förorenat vatten som tränger ner i marken kan i första hand påverka grundvattnet i närheten av läckagen. Då hotas kortsiktigt närbelägna brunnar som används som vattentäkter. På längre sikt transporteras även grundvattnet mot Storsjön.

I den riskinventering för Storsjön som har genomförts av Länsstyrelsen i Jämtland och redovisas i dokumentet *Vattenplan för Storsjön* listas olika identifierade föroreningskällor, nuvarande och framtida, och dess eventuella påverkan för Storsjöns ytvatten. Då gruvbrytning idag inte förekommer inom tillrinningsområdena är det ej specifikt upptaget som ett verksamhetsområde. Men för gruppen Övrig miljöfarlig verksamhet – dit gruvnäring räknas enligt lag – så ger sannolik- och konsekvensbedömningen den samlade bilden **mycket stor risk** för läckage av föroreningar. SGU klassificerar utsläpp av metaller och andra ämnen till vatten och mark som den mest betydande miljöpåverkan från gruvor.

I samrådsunderlaget är vattenförhållandena synnerligen bristfälligt belysta och med en negligischerande attityd. Exempelvis står det att *länshållningsvatten från den planerade gruvan kan innehålla föroreningar i form av kväveföreningar (från sprängmedel), petroleumprodukter (i händelse av olyckor och spill) samt metaller, sulfat och partiklar (suspenderade ämnen) som frigörs vid brytningen och att allt ytvatten från dagbrottet och övrig infrastruktur kommer samlas upp och ledas till sedimentationsdammar och ledas genom anläggningar för vattenrening t.ex. en anlagd våtmark. Med en sådan idé kontamineras man våtmarken men genom vattnets rörlighet kommer det likväl att söka sig vidare.*

De kumulativa effekterna måste trovärdigt behandlas i MKBn.

Luftkvalitet och buller

Samrådsunderlaget benämner platsen som "jungfrulig" när det gäller marken, ett obegripligt påstående. Men gällande luftkvaliteten på orten är det ett mer relevant uttryck med tanke på avsaknaden av förorenande industriell verksamhet. Detsamma gäller ljudmiljön som saknar industriernas eller städernas mer eller mindre kontinuerliga bakgrundsbuller. Dessa parametrar för tillkommande verksamhet måste redovisas för ett större område än gruvans omedelbara närhet och gäller allt från sprängningar, anrikningsverk, transporter mm

Naturmiljö och naturvärden – Rekreation och friluftsliv

Samrådsunderlaget nämner riksområdet för friluftsliv om 200 000 ha och påtalar i sammanhanget den areella litenheten av Häggån K nr1 som en ursäkt att påverkan är försumbar. För människor boende i Oviksbygden och en ökande turismnäring i trakten är begreppet riksområde för friluftsliv helt irrelevant. Påverkan ska redovisas här och nu utifrån ortens natur-, kultur- och rekreationsvärden. Naturmiljön utgörs av en kulturbygd präglad av jord- och skogsbruk och utgör en viktig närmiljö för boende men området innehåller också rödlistade arter. En kompetent naturinventering gällande alla biota måste genomföras där insamling sker under flera tider på året.

Kulturmiljö

I samband med koncessionen Viken norr om Ovikens kyrka genomfördes en kulturhistorisk förstudie 2011 av Arkeologisentrum (Rapport 2011:24). En motsvarande studie måste tas fram för Häggån med omnejd anslutande till Viken.

Infrastruktur och andra tekniska anläggningar

Det är ett omfattande ingrepp som planeras och som berör en bygd, och ett län, långt utanför koncessionen. Det är angeläget att även all sekundärpåverkan tydligt redovisas och analyseras.

Bostäder och publika anläggningar

I presentationerna kring projektet har betydande arbetskraftsbehov redovisats både på kort och lång sikt. De stora industriprojekten i Norr- och Västerbotten har tydligt visat på de problem som finns att hitta personal. I samtliga dessa fall är lokaliseringarna där belägna i större tätorter/städer. Utgående från detta kan det befaras att det finns betydande svårigheter att hitta personal med boende i bygden som kan bidra till skatteintäkter. En gruva med över 300 anställda riskerar därmed att bli ett flyin-flyout project. Bostadsfrågan riskerar att få karaktären av "vattenrallarsamhälle" och för kommunen finns inget i detta som kan utveckla kommunen vidare till medborgarnas fördel. Frågan om arbetskraftsförsörjning måste seriöst belysas och de miljökonsekvenser som därvid riskerar att uppkomma.

Samhällsekonomi

Att i lokalsamhället Oviksbygden tillföra en tung industrianläggning av denna skala förändrar hela samhällsekonomin. Det är viktigt att belysa hur den nuvarande lokala samhällsstrukturen och -ekonomin påverkas. Vad händer med jordbrukets förutsättningar år framåt? Vad händer i ett samhälle där det kan förmodas att könsfördelningen blir skev? Vad händer i en bygd som skiftar karaktär från gröna näringar till industriområde? Hur belyses och förhindras de psykosociala risker som finns när en mångtusenårig kulturbygd bryts sönder?

I en orolig värld med accelererande klimatförändringar är det mycket viktigt att öka självförsörjningsgraden gällande matförsörjning. Storsjöbygden är ett i förhållande till breddgraden och höjden över havet ett rikt och viktigt jordbruksområde. MKB'n måste redogöra för hur jordbruket kan fortsätta obehindrat med en bra, högkvalitativ och miljösäker produktion i Västeråsen, Myckelåsen, Bølåsen och resten av Storsjöbygden.

Ovikenbygden är känt för sin skönhet mellan fjäll och sjö och med en levande kulturbygd. Turism är en näring som kontinuerligt är växande vilket också gäller här, det skapar grund för småskaligt entreprenörskap som riskerar att slås sönder av en gruvetablering. Försvinnande näringsgrenar på grund av gruvetableringen måste behandlas i MKB'n.

Klimatförändringar

Mänskligheten står inför stora utmaningar på klimatområdet som kräver en sänkning av uttaget av naturresurser och övergång till ett cirkulärt samhälle. "Grön omställning" har blivit ett prefix som används för allt mellan himmel och jord; även Häggån-projektet har tagit till sig det prefixet och marknadsförs som en del av en klimatsatsning. Även om de aktuella mineralerna till liten del används inom teknologi som ersätter fossila bränslen är det angeläget att genomföra en total utsläppsbudget för gruvprojektet.

Samtidigt måste klimatförändringarnas effekter med ökad nederbörd och mer extrema väderförhållande belysas då det ökar risken för erosion och läckage till Storsjön.

Miljörisker

De flesta av de kommentarer som vi gett här är tydliga miljörisker. Det är stora krav att MKB'n genomförs på ett transparent och heltäckande sätt. Europaparlamentet beslut om EU:s lagstiftning för kritiska och strategiska metaller och mineral (CRMA, Critical Raw Materials Act) menar att beslutsprocessen gällande gruvetablering ska kortas ned via ett "snabbspår". Detta undantar dock inte att djup och vetenskaplig relevans får tonas ned. Häggåns huvudmineral är vanadin vilket ingår i CRMA.

Östersund 15 december 2023

För Naturskyddsforeningen Jämtland-Härjedalen

Ulf von Sydow
Ordförande

kansli.mitt@naturskyddsforeningen.se